

פרק ו'

יחידה 15 - בני ישראל חוטאים ונתינתם ביד מדין (א'-ו')

23
ספר שופטים | מוקד

פרק ו'

המשיך הכיבוש		מעשי האויבים				שיני מעשיים נוראים	
השופטים הראשונים		השופטים האחרונים	השופטים האחרונים	השופטים האחרונים	השופטים האחרונים	השופטים האחרונים	השופטים האחרונים
א-ב	ב-ג	ד-ה	ו-ז	ח-ט	י-יא	יב-יג	יד-טו

יחידה 15 - בני ישראל חוטאים ונתינתם ביד מדין (א'-ו')

1. הן נתן את בני ישראל ביד מדין שבע שנים. מה עשו ישראל מפני מדין?
2. מה לדעתכם קרה לעם ישראל אחרי שבע שנים שבהן העמים נזלו מהם את תבואתם?
3. מתי שלח ה' איש נביא?
4. כתבו בלשונכם את דברי הנביא:

באורי קלים

"ידעו - משה עבד ה' - וישמעאל" (שופט ו - ד)

אכלים את כל מה ששאר מהבית.

מערת מסתור מוקמת מוד בו-טובא

שאלת המגמה: ידעיה עוזב את ביתו והולך להסתתר במערה שחצב עם משפחתו לפני כחצי שנה, כדי להסתתר מפני כוחות האויב. ידעיה כלל לא אהב את המצב שעם ישראל היה שרוי בו החליט לשנות זאת, אך במוחו לא עלה שום רעיון. תנו לידעיה רעיונות לשינוי מצבו של עם ישראל:

הקדמה

החיים הכפריים לעומת החיים בעיר מוקפת חומה - עם ישראל התפרנס וחי מחקלאות, וכחקלאים הם התגוררו על יד שדותיהם - בכפרים ובערים פרוזים, שאינם מוקפים חומה. אולם במקרים של התקפות אויב, מקומות מגורים אלו יכולים להוות סכנה גדולה. ביחידה זו נלמד על בריחת ישראל מיישוביהם ומעברם למקומות יישוב מוגנים.

אויבי ישראל

אויבי ישראל היו משלושה עמים:

1. **מדין** הוא עם שהתיישב בצפון מערב חצי האי ערב. כעם של נוודים במדבר, עיקר אמצעי התחבורה שלהם היה הגמל, בשל שרידותו המרבית בתנאי המדבר.
2. **עמלק** כולל שבטים נוודים, שעיקר מקום נדודיהם היה במדבר סיני, בפארן ובנגב המערבי.
3. **בני קדם** כוללים שבטי נוודים, קרובי המדיינים ושכניהם. שטח נדודיהם היה מצפון חצי האי ערב ועד נחל הפרת.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

1. למה גורמות המתקפות של מדיין, עמלק ובני קדם? כיצד התקפות אלו מהוות איום ממשי על יושבי הארץ?
2. בפסוקים לא מובאת תגובתם של עם ישראל לדברי הנביא. מה לדעתכם הייתה תגובתם?

אפשרויות למענה ולדיון

הפסוקים מתארים את ההתקפות המאסיביות של מדיין, עמלק ובני קדם על היישוב בארץ ישראל. התקפות אלו גרמו נזק משמעותי לחקלאות בפרט ולתקינות אורח החיים בכלל. נזק זה משמעותו סכנת מוות לתושבי הארץ, כיוון שאין להם מזון לאכול ואין להם אמצעים להתפרנס. הם נכנסו לארץ ישראל מצד צפון (בקעת בית שאן ועמק יזרעאל), ומשם ירדו דרומה - עד העיר עזה, השוכנת בצד הדרום מערבי של ארץ ישראל.

עם ישראל לא יכול היה להשיב מלחמה בגלל העוצמה הרבה של ההתקפה, ולכן כדי להגן על עצמו הסתתר במנהרות, במערות ובמחבואים מבוצרים בסוללות אבנים. יחד עם זאת, עם ישראל פונה בתפילה לקב"ה שיושיע אותו מצרתו. הנביא הבא בשליחות הקב"ה טוען שלקב"ה האפשרות להושיע את ישראל כשם שהושיעם בארץ מצרים והכניסם אל הארץ, אך בתנאי שישמעו בקול ה' ושילכו בדרכיו.

על אף שהנביא לא קורא לעם לחזור בתשובה ועיקר תוכן דבריו הוא להצדיק את העונש שעם ישראל מקבל, מתחת לפני השטח ישנה קריאה לחזור בתשובה.

בפסוקים לא מוזכרת תגובת העם לדברי הנביא, וישנן שלוש אפשרויות לשער מה הייתה תגובת העם:

1. כל העם חזר בתשובה.
2. העם המשיך להמרות את פי ה'.
3. חלק מהעם אכן חזר בתשובה ותיקן את דרכיו, וחלק מהעם המשיך לא לשמוע בקול ה'.

המסרים העולים מן היחידה

1. **חשיבות יציאת מצרים** - ה' שולח את הנביא להוכיח את עם ישראל ומזכיר את יציאת מצרים.
2. **לשמוע בקול ה'** - כאשר עם ישראל שומע בקול ה' - טוב לו, וכאשר אינו שומע בקול ה' - באות עליו צרות.

הצעות להמחשות ולהרחבות

1. ניתן לעיין בפסוקים בספר שמות (שנלמדו בכיתה ג') ולהזכיר לתלמידים את המאורעות שאירעו לאבותינו במצרים.
2. בפסוקים לא כתוב מה הייתה התגובה של עם ישראל לדברי הנביא. ניתן לפתוח דיון בהשערות לתגובתם לנוכח התוכחה. יש לנסות לפענח תשובות לשאלה זו, עפ"י תחושותיהם של התלמידים כאשר מותחים כלפיהם ביקורת.
3. יש להראות במפה את האזור המקורי של מדיין, וכן להראות את התפשטותם ואת שליטתם בדרומה של ארץ ישראל.
4. ניתן להשוות בין הפסוקים ח'-ל' בפרק שלנו ובין הפסוקים א'-ה' בפרק ב'. האם בשני המקרים דברי הנביא שווים או שונים?

יחידה 16 - מלאך ה' מתגלה לגדעון ומוסר לו שליחות מה: להושיע את ישראל (י"א-כ"ד)

24 ספר שופטים | פרק ו'

**יחידה 16 - מלאך ה' מתגלה לגדעון ומוסר לו שליחות מה:
להושיע את ישראל (י"א-כ"ד)**

5. היכן התגלה מלאך ה' לגדעון?
6. מדוע חבט גדעון את החטים בנת?
7. כתבו במילים שלכם את טענת גדעון כלפי המלאך.

8. על פסוק י"ד כתוב רש"י:
"בנתך זה - בבת הובות הוא
שלמדת סנוגוריא על בני".

מה הכוונה המיוחדת של גדעון בעורתו ה' יסייע לגדעון להושיע את
עם ישראל?
9. ספרו במילים שלכם את מעשה האות.

שאלת חשיבה: מה ניתן ללמוד מכך שגדעון מבקש מהמלאך
שייתן לו אות שדיבר עמו?

בארי מלים

י"א - שקע בסלע לדרך
(עבים ודמים).
אלפו דלי - משפחה
הקנה -
ראש הענף -
ראש הסלע
י"ב - ילדים שפני מדויק (מסוק)
י"א - ליהליל את החטים
ספיר מדויק
י"ג - ילדן (מסוק י"ד) - פנה
א"ו - הסלע
י"ד - ילדן (מסוק י"ז) - סבן.

הקדמה

ביחידה הקודמת למדנו על ההתקפות של מדיין, עמלק ובני קדם, שגרמו לנזק רב לעם ישראל. עם ישראל עסק ברובו בחקלאות - בגידולי תבואה, הנטחנים לקמח שממנו אופים לחם, וכן בעצי פרי, כגון זיתים וגפנים. פירוק גרעיני החיטה מהשיבולת נקרא דישה, ובדרך כלל פעולה זו מתרחשת בגורן, מקום גלוי לכולם. בשל החשש מהתקפות האויב, עם ישראל היה דש את החיטה במקומות מסתור, כגון במקומות רחוקים מהיישוב ומוסתרים מעיני כול, כדי לשמור על התבואה.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדין

1. במה שונה הזכרת יציאת מצרים בדברי גדעון להזכרתה בדברי הנביא (בפסוקים ח'-ט')?
2. מדוע צריך גדעון סימן לוודא שאכן המלאך הוא דובר אמת? האם גדעון חושש שהמדבר עמו אינו מלאך?

אפשרויות למענה ולדיון

גדעון משבט מנשה, ומקום מגוריו הוא בעפרה שבנחלת מנשה.⁹ הוא ממשפחת אביעזר, שהיא המשפחה הקטנה באנשים בתוך שבט מנשה, וגדעון היה מבין צעירי המשפחה. המלאך מתגלה אל גדעון ופונה אליו בברכת שלום רגילה - "ה' עמך". לגדעון אכפת ממצבו של עם ישראל, ולכן הוא זועק לה' מקירות לבו על מצב העם, המושפל תחת עול מדיין. גדעון משתמש ברעיון דומה לזה שהשתמש בו הנביא בפסוקים ח'-ט', אך הכיוון הפוך לחלוטין. בפסוקים ח'-ט' יציאת מצרים היוותה ראייה על כפיות הטובה של עם ישראל כלפי הקב"ה, שאינם שומעים בקולו. לעומת זאת, בפסוק י"ג יציאת מצרים משמשת כראיה לכך שהקב"ה נטש את עם ישראל, שהרי אינו מצילים מיד מדיין כפי שהצילם מיד מצרים. המלאך ממשיך את התגלותו ושולח את גדעון להציל את ישראל. גדעון בענוותנותו מנסה לסרב לשליחות, אך הקב"ה מסיר את חששותיו אלו ומבטיח לגדעון שיהיה עמו. גדעון מחפש סימן באמצעות נס שאכן מי שמדבר עמו הוא שליח ה', ובסופו של דבר הסימן משמש כקורבן לה'. ייתכן שתפקיד הקורבן הוא לבטא את הקרבה של גדעון לקב"ה ואת ההבטחה שהקב"ה ילווה אותו לאורך כל המלחמה במדיין. כפי שנראה בהמשך, מלחמתו של גדעון במדיין היא מלחמה נסית. בפסוק כ"ד מסופר שגדעון בונה מזבח לה' וקורא לו "ה' שלום". המשמעות של בניית המזבח היא התקרבות לה'.

המסרים העולים מן היחידה

1. **ענוה** - המלאך שולח את גדעון להושיע את ישראל. גדעון טוען שמכיוון שהוא הקטן בשבט מנשה וממשפחתו, צריך לשלוח אדם אחר.
2. **יראת אלוקים** - אחרי שגדעון רואה את פני מלאך ה' הוא ירא שמא ימות.

הצעות להמחשות ולהרחבות

1. ניתן להציג את הדו-שיח בין המלאך לגדעון.
2. אפשר להביא דוגמאות נוספות שהתלמידים מכירים להתגלות מלאך או התגלות א-לוקית לנביא, כגון משה רבנו בסנה (ספר שמות פרק ג'), יהושע והמלאך (ספר יהושע פרק ה') וכד'. ניתן לערוך השוואה בין סוגי ההתגלות השונים.

9 ישנו יישוב נוסף ששמו עפרה, והוא שוכן בנחלת שבט בנימין. אלו שני מקומות שונים בתכלית, אך קרואים באותו שם.

יחידה 17 - גדעון הורס את מזבח הבעל והכנות למלחמה (כ"ה-מ')

26 ספר שופטים | פרק ו'

14. איך קרא יואש לבנו, ומדוע?
 15. לפי הפסוקים ביחידה זו, מהו ילדעתכם התכונה המאפיינת ביותר את גדעון?
 16. כיצד התכונן גדעון לקרב?
 17. מהו האות שביקש גדעון כדי לדעת כי ה' יושיע בידו את ישראל?
 18. במה ניסה גדעון את ה' בשנית?
 19. סדרו את התמונות לפי סדר המאורעות.

הסל יורד על גינת הצמור

אנשי העיר מדברים עם יואש אבא של גדעון

גדעון מתפץ את מזבח הבעל

מדיין, עשוק בני קום נאספים ללחום בישראל

אמר ר' יוחנן: מה ראה נח שלא בקש רחמים על דורו? אמר בלבו – אויל לא אמלט, דכתב: 'אתוך ראתי צדיק לפני בידו הוה', כלומר לפי הדור. אמר ר' אלעזר: אפילו הכי, היה צריך לבקש רחמים על העולם. כי רצה הקב"ה במי שמדבר טוב על בניו. מנין לנו? מדעון. שלא היה זכאי ולא בר-זכאי. ומני שלמד סגנונה על ישראל. אמר לו הקב"ה: 'לך בבוחר זה והושעת את ישראל מיד מדיין'. (וזהו, נח)

25 ספר שופטים | פרק ו'

יחידה 17 - גדעון הורס את מזבח הבעל והכנות למלחמה (כ"ה-מ')

באני מלים

10. השלימו: כתבו מה אמר ה' לגדעון לעשות:
 א. לקחת ...
 ב. להרוס את ...
 ג. ולכרות את ...
 ד. לבנות ...
 ה. לקחת את ...
 ו. ולעלות ... בעצי ...

11. בפירוש מצודת דוד נאמר:
 "ופר השני – גם קח פר השני שנחפסם לעבודה וזה זה שבע שנים".

הסבירו: מה מיוחד כל כך בפר זה?

12. עם מי ומתי הקים גדעון את אשר נאמר לו?

13. מה הייתה תגובת אנשי העיר? מה לומדים מכך על אנשי העיר? מה הייתה תשובתו הנבונה של יואש לעומדים עליו?

שאלת הפנמה: אנשי עפרה כעסו מאוד על גדעון בעקבות הריסת המזבח. נסחו וכתבו במחברתכם מודעת רחוב שבה גדעון מסביר לחושבי העיר מדוע נהג באופן זה.

הקדמה

בארץ ישראל ישנן שנים שחונות (שגשם אינו יורד בהן), לכן העבודה הזרה הנפוצה הייתה עבודת הבעל, שהיה אל הגשם. אחת מדרכי עבודת הבעל הייתה בניית מזבח, ולידו היו נוטעים עץ המכונה 'אשרה'. עבודת הבעל היוותה סכנה להולכים בדרך ה' ותורתו, לכן לאורך כל התנ"ך נוכל למצוא התנגדויות לעבודת הבעל ותיאורי התמודדות נגדו. התורה מצווה להרוס את המזבחות ולכרות את האשרה, כפי שכתוב בספר שמות (ל"ד, י"ג): "כי את מזבחותם תצון ואת מצבתם תשברון ואת אשריו תכרתון". כדי שנבין את הניסיונות שמעמיד בהם כביכול גדעון את הקב"ה, נבאר תחילה את הרקע לפסוקים. הפסוקים מרמזים (ו', ל"ה; ח', י"ח-ל"ט) על מלחמה קשה שאירעה בין ישראל למדיין והסתיימה בהפסד ישראלי.¹⁰ שבטי הגליל ושבט מנשה היו אמורים להסתער על המדיינים, שחנו בעמק יזרעאל. באותה עת, אחי גדעון בראש שבטי הצפון התכוננו בהר תבור. המדיינים גילו את תוכניתם להתקפה, התקיפו אותם ראשוניים וגרמו מפלה גדולה לישראל. גדעון ושלוש מאות חייליו לא התייאשו מההפסד, אלא קמו, התעודדו והשתמשו בתוכנית מבריקה כדי להכות את מדיין. לפני תחילת הקרב ביקש גדעון סימן שיחזק אותו ויוכיח מעל כל ספק שהקב"ה עמו, כפי שנמסר לו מפי המלאך.

עיסוק בתכנים המרכזיים

10 על פי פירוש "דעת מקרא", בהקדמתו לפרקים ו'-ח'.

נקודות לדיון

1. מה מסמלת הריסת מזבח הבעל בידי גדעון?
2. מה מסמלת הקרבת פר שבע השנים בידי גדעון?
3. חשבו: מה לדעתכם באה לסמל ירידת הטל על גיזת הצמר, שגדעון מבקש מאת ה'?

אפשרויות למענה ולדיון

גדעון הצטווה ע"י ה' להרוס את מזבח הבעל. מעבר לקיום הפשוט של מצוות התורה להרוס את מזבח הבעל ולכרות את האשרה, זוהי אמירה כללית יותר. עם ישראל היה נתון להשפעת עמי הארץ, והריסת מזבח הבעל מייצגת את השחרור משליטתם התרבותית, הדתית והשלטונית של עמי הארץ. לפני שהקב"ה ישחרר את העם מעול המדיינים, עליהם לעשות מעשה ולהשתחרר בעצמם. הקב"ה רוצה שהאדם יבצע פעולה מלמטה, וכך הוא יוכל לפעול מלמעלה.

הציווי על הריסת מזבח הבעל אינו מספיק, יש לבנות קומה נוספת. גדעון גם מצטווה להקים מזבח לה', ועליו להקריב לה' את הפר בן שבע השנים שהיה אמור להיות מוקרב לעבודה זרה, וכן את עצי האשרה. הדברים המיועדים לעבודה זרה משמשים לעבודת ה', במטרה ללמד על התיקון שנדרש גדעון לבצע בעם ישראל, והוא משיכת ישראל לעבודת ה'.

גדעון מתכוון לבצע מיד את המשימה שהוטלה עליו, אך מבצע אותה בלילה במקום ביום, בגלל העוינות הרבה שרחשו אנשי המקום לכל מי שהתנגד לדרכם. בסופו של דבר אנשי המקום לא פוגעים בגדעון, אלא מעריכים אותו על מעשיו, עד שנותנים לו שם חדש המייצג את מעשהו, 'ירובעל'.

כאמור בהקדמה, ישנה סיבה לבקשת גדעון לסימנים. עתה נראה מה משמעותם. גדעון מניח את גיזת הצמר בגורן, שהוא מקום נרחב תחת כיפת השמים. בניסיון הראשון גיזת הצמר מייצגת את מדיין. גדעון רוצה שגיזת הצמר תהיה מותקפת בידי ישראל, ולכן הטל שמייצג את עם ישראל נופל על גיזת הצמר.

בניסיון השני התמונה מתהפכת. גיזת הצמר מייצגת עם ישראל, והארץ מייצגת את מדיין. הטל נופל על הארץ ומסמל את המתקפה על מדיין. גיזת הצמר נשאת יבשה, ולכן היא מוגנת מפני כל התקפה של האויב.¹¹

11 עפ"י פירוש הספר "העוז והענווה" על פסוקים אלו.

המסרים העולים מן היחידה

1. **דבקות בה'** - למרות הסכנה הכרוכה בדבר, גדעון שובר את מזבח הבעל באומץ רב, וזאת מתוך דבקות מלאה בה'.
2. **הליכה אחר האמת** - גדעון הולך אחרי האמת הפנימית שלו, ולא חושש ממה שיגידו האנשים מסביב.

הצעות להמחשות ולהרחבות

1. יש לצייר ציורים של גורן, גיזת צמר, טל. לאחר מכן יש לשאול: מה הקשר בין הציור לפסוקים כ"ה-ל"ג.
2. ניתן להציג את מעשה הריסת המזבח בידי גדעון. לשם כך נצטרך שחקנים רבים: גדעון, אנשי עפרה, עשרה אנשים שעוזרים לגדעון, אביו של גדעון. מומלץ לערוך הצגה זו מחוץ לכיתה ולבנות מזבח אבנים ועליו עץ.